

Шелудько С.А., аспірант
кафедри банківської справи
Одеський національний економічний університет

ВПЛИВ УПОВНОВАЖЕНИХ БАНКІВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ НБУ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Шелудько С.А. Вплив уповноважених банків на реалізацію НБУ валютного регулювання. Статтю присвячено оцінці впливу уповноважених банків на реалізацію Національним банком України валютного регулювання. Визначено основні тенденції регулювання грошової пропозиції через операції з цінними паперами на відкритому ринку, проаналізовано їх структуру та динаміку. Простежено скорочення кількості уповноважених банків поряд зі зростанням частки іноземного капіталу в банківській системі. Проаналізовано основні показники діяльності банків України, визначено наслідки зростання боргу в іноземній валюті. Охарактеризовано головні тенденції діяльності банків на внутрішньому валютному ринку, оцінено динаміку та структуру операцій із купівлі-продажу іноземної валюти банками та населенням.

Ключові слова: банки з іноземним капіталом, валютне регулювання, зовнішній борг, операції на відкритому ринку, уповноважені банки.

Шелудько С.А. Влияние уполномоченных банков на реализацию НБУ валютного регулирования. Статья посвящена оценке влияния уполномоченных банков на реализацию Национальным банком Украины валютного регулирования. Определены основные тенденции регулирования денежного предложения при помощи операций с ценными бумагами на открытом рынке, проанализированы их структура и динамика. Прослежено сокращение количества уполномоченных банков на фоне увеличения доли иностранного капитала в банковской системе. Проанализированы основные показатели деятельности банков Украины, определены последствия роста долга в иностранной валюте. Охарактеризованы главные тенденции деятельности банков на внутреннем валютном рынке, оценены динамика и структура операций купли-продажи иностранной валюты банками и населением.

Ключевые слова: банки с иностранным капиталом, валютное регулирование, внешний долг, операции на открытом рынке, уполномоченные банки.

Sheludko S.A. The Impact of the Authorized Banks in the Implementation of National Bank of Ukraine' Foreign Exchange Regulation. The article is aimed to study an impact of the authorized banks in the implementation of National Bank of Ukraine' foreign exchange regulation. It is determined main trends of the money supply regulation using transactions with securities in the open markets, analyzed their structure and dynamics. It is traced a reduction of the number of authorized banks against an increasing the share of foreign capital in the banking system. It is analyzed key indicators of Ukrainian banks' activity, determined the effects of growth of the foreign currency debt. It is characterized the main trends of the banks' activity in the domestic foreign exchange market, evaluated the dynamics and structure of transactions of purchase and sale of foreign currency by banks and public.

Keywords: authorized banks, banks with foreign capital, external debt, foreign exchange regulation, open markets' operations.

Постановка проблеми. В умовах функціонування сучасних грошей, що виникли після демонетизації золота, необхідність і важливість підтримки стабільності купівельної спроможності національних грошей стала, безперечно, ключовою місією центрального банку будь-якої країни, у тому числі й Національного банку України (НБУ). Грошово-кредитне (і валютне як його різновид) регулювання стає першочерговим завданням центрального банку, спрямованим на підтримку купівельної спроможності національної валюти. Однак і процес його реалізації, і успішність такого регулювання значною мірою залежать від діяльності уповноважених банків, які

виступають основними ланками трансмісійного механізму монетарної, а отже, і валютної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням теоретичних основ і практичних аспектів валютного регулювання та, зокрема, ролі уповноважених банків у його здійсненні присвятила свої праці значна кількість вітчизняних і зарубіжних економістів, серед яких варто назвати О. Береславську, О. Боришкевич, О. Дзюблюка, Ф. Журавку, В. Міщенко, К. Нілі, Л. Рябініну, М. Савлука, Ф. Мішкіна, П. Бофінгера, А. Мороза. Утім, полярильність їх висновків в умовах динамічних змін економічних реалій змушують повертатися до названої

проблеми кожного разу, коли на валютному ринку починають діяти нові дестабілізуючі чинники.

Постановка завдання. Виходячи з цього, метою статті є оцінка впливу вповноважених банків на реалізацію НБУ валютного регулювання в умовах плаваючого валютного курсу.

Виклад основних результатів. Обґрунтування особливої ролі банків у валютному регулюванні, зумовленої виконуваними ними функціями, вимагає провести аналітичні заходи стосовно низки показників, що характеризують повсякденне функціонування банківської системи й усього господарського механізму держави. До таких показників передусім можна віднести пропозицію грошей у країні.

Виходячи з того, що збільшення грошової пропозиції відбувається через те, що уповноважені банки за своєю природою здійснюють безперервну емісію нових безготівкових кредитних грошей у процесі свого функціонування [1, с. 121], завданням НБУ на цьому етапі є корегування такої емісії відповідно до встановлених грошово-кредитною та валютною політикою цілей та орієнтирів. Засобами цього слугують такі інструменти валютного регулювання, як норма обов'язкових резервів, облікова ставка й операції із цінними паперами на відкритому ринку. Оскільки в попередніх наших публікаціях [2; 3] ми вже присвячували увагу двом із названих інструментів, розглянемо лише останній з них.

Особливістю операцій на відкритому ринку є можливість оперативного рефінансувати дефіцит державного бюджету та отримувати кредитні кошти в іноземній валюті для розрахунків із зовнішніми позичальниками уряду. Безумовно, реалізація такого завдання була б неможливою без активної участі уповноважених банків у купівлі-продажу центральним банком цінних паперів державного боргу. Проаналізуємо структуру операцій на відкритому ринку в розрізі валют і строків розміщення (табл. 1).

Наведені в табл. 1 дані свідчать, що в загальному обсязі операцій НБУ на відкритому ринку в іноземній валюті лівову частку займають ОВДП, номіновані в доларах США, відповідно ОВДП в євро мають несуттєву питому вагу. Розглядаючи строки, на які

було розміщено ці цінні папери, доходимо висновку про неоднорідність їх структури. Так, якщо в 2012 р. майже 90% доларових облігацій було розміщено на два-три роки, то до кінця 2014 р. питома вага таких ОВДП становила трохи більше 1%, а решта цінних паперів розміщувалася на короткі строки (до одного року). Стосовно ж ОВДП, номінованих у євро, зазначимо, що найбільший строк їх розміщення не перевищував три роки.

Загалом же до державного бюджету за п'ять останніх років лише в іноземній валюті було залучено кошти в розмірі близько 10 млрд. дол. США та 0,5 млрд. євро, що свідчить про дієвість такого інструменту, як операції НБУ на відкритому ринку. Розглянемо та проаналізуємо їх динаміку, порівнюючи її з обсягами дефіциту державного бюджету України (рис. 1).

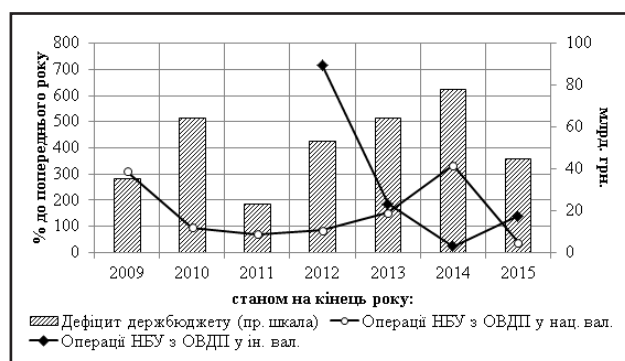

Рис. 1. Динаміка операцій НБУ із цінними паперами на відкритому ринку та дефіцит державного бюджету України в 2009–2015 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [4]

Оцінюючи зображену на рис. 1 динаміку операцій НБУ з ОВДП у гривнях і порівнюючи її зі зміною обсягів дефіциту бюджету, доходимо висновку про наявність тісного зв'язку між цими показниками: під час кожного зростання дефіциту зростали й обсяги розміщення цінних паперів на відкритому ринку. Так, зростання в 2011–2014 рр. розриву між доходами та видатками головного кошторису країни з 23,5 млрд. грн. до майже 80 млрд. грн. супроводжу-

Таблиця 1

Обсяги та структура операцій НБУ на відкритому ринку із цінними паперами в іноземній валюті в розрізі валют і строків розміщення в 2011–2015 рр. (станом на кінець року)

Роки	Операції з розміщення ОВДП в іноземній валюті						
	у доларах США				в євро		
	Усього, млн. дол. США	у т. ч. на строк, %			Усього, млн. євро	у т. ч. на строк, %	
до 1 р.		2-3 р.	4-5 р.	до 1 р.		2-3 р.	
2011	412,95	100,00	–	–	–	–	–
2012	2542,84	10,03	89,97	–	316,56	–	100,00
2013	5310,73	8,14	66,30	25,55	112,27	45,57	54,43
2014	792,62	98,99	1,01	–	40,02	100,00	–
2015	643,49	100,00	–	–	–	–	–

Джерело: розраховано та складено автором за даними [4]

валося збільшенням обсягів операцій НБУ з ОВДП більш ніж утричі.

Що ж стосується використання аналогічного інструменту, номінованого в іноземних валютах (долари США та в 2012–2014 рр. євро), то його динаміка не дає змоги помітити якоїсь стійкої залежності, хоча тільки за 2012 р. НБУ розмістив інвалютних цінних паперів у сім разів більше за попередній рік.

Принагідно також зазначимо, що подібні операції є передбачуваними для суб'єктів економіки, що й визначає зростання потенціалу їх використання як чинника впливу на грошовий обіг в усьому світі, але при цьому звужує їх можливості довгострокового впливу [5, с. 135–136].

Зрозуміло, що активне використання названого інструменту призводить до зростання державного боргу країни. Якщо у випадку з внутрішнім боргом уряд може практично безперервно подовжувати строки погашення власних облігацій, реструктуризувати їх на власний розсуд та емітувати все нові й нові цінні папери, то в питаннях зовнішнього боргу країни можна розраховувати лише на компроміс із кредиторами, знайти який не завжди вдається.

Незважаючи на поступове скорочення зовнішнього боргу України [2, с. 190–191], отримання нових траншів від МВФ навряд чи сприятиме цьому процесу (особливо якщо взяти до уваги, що спостережуване скорочення відбувалося переважно завдяки списанню третини боргу, якого вдалося домогтися наприкінці 2015 р.). Своєю чергою, подальше зростання інвалютних зобов'язань сприятиме стрімкому падінню валютного курсу гривні, що призведе до ще більшої втрати нею своєї купівельної спроможності.

Утім, така боргова «валютна пастка» несе ризики не лише для економіки країни в цілому, вкрай негативно вона вже позначилася на стабільності банківської системи: з початку кризи в 2008 р. майже

70 банків втратили ліцензію, що створило недовіру населення до вітчизняних банків (табл. 2).

Зі змісту табл. 2 видно, що кількість банків в Україні кардинально зменшилася, причому з 2014 р. цей процес тільки пришвидшився. Так, якщо в 2008 р. банківську ліцензію мали 184 установи, то вже до кінця 2016 р. їх кількість скоротилася до 98 (тобто 86 банків збанкрутували, а їх вкладники втратили проценти та навіть самі депозити). Якщо ж проаналізувати структуру капіталу банківської системи, то відразу помічається поступове зростання банків з іноземним капіталом – з 27% у 2007 р. до 40% у 2016 р., – що відбувалося не так за рахунок відкриття нових установ, як через повальне банкрутство банків з українським капіталом через відсутність у них (на відміну від іноземних) доступу до джерел поповнення валютних ресурсів. Це підтверджується доволі високою часткою банків зі стовідсотковим іноземним капіталом, яка до кінця 2016 р. сягнула рівня 43,59%.

Доцільно також указати на те, що розширення банками валютного боргу сприяло втраті ними своєї ліквідності по вкладах в іноземній валюті та, відповідно, викликало необхідність використання позичок рефінансування НБУ. Водночас це сприяло збільшенню обсягів простроченої заборгованості (передусім саме в іноземній валюті), зростанню витрат на створення резервів для забезпечення від кредитних ризиків і підвищенню рівня капіталізації банків, що, врешті-решт, відбилося на фінансових результатах банківської діяльності, сприяючи виникненню і збільшенню збитків, як це впливає з табл. 3.

Як видно з даних табл. 3, упродовж аналізованого періоду банківська система України отримувала все гірший фінансовий результат, який уже в 2009 р. перетворився на збиток у розмірі 38,5 млрд. грн., а

Таблиця 2
Кількість уповноважених банків в Україні, у т. ч. з іноземним капіталом, у 2007–2016 рр. (станом на кінець року)

Роки	Кількість банків			
	Усього	з вітчизн. капіталом	у т. ч., %	
			з ін. капіталом	
			Усього	у т. ч. зі 100%-м
2007	175	73,14	26,86	36,17
2008	184	71,20	28,80	32,08
2009	182	71,98	28,02	35,29
2010	176	68,75	31,25	36,36
2011	176	69,89	30,11	41,51
2012	176	69,89	30,11	41,51
2013	180	72,78	27,22	38,78
2014	163	68,71	31,29	37,25
2015	117	64,96	35,04	41,46
2016	98	60,20	39,80	43,59

Джерело: розраховано та складено автором за даними [6]

до кінця 2015 р. ця сума становила вже 66,6 млрд. грн. Це пояснюється постійно зростаючими витратами банків, чинником чого є високий рівень простроченої кредитної заборгованості (за 2015 р. він становив більше 200 млрд. грн.) та, відповідно, необхідністю формування все більших обсягів резервів під неї, які з 2007 р. зросли більше ніж у 16 разів і становили в 2015 р. 321,3 млрд. грн.

У таких умовах на фоні скорочення регулятивного капіталу з 2014 р. НБУ був вимушений збільшувати обсяги позичок рефінансування для підтримки ліквідності уповноважених банків, і такі позички зросли практично в 106 (!) разів – з майже 1 млрд. грн. в 2005 р. до 105,8 млрд. грн. на кінець 2015 р. Усе це аж ніяк не сприяє виходу української економіки з кризи, а, навпаки, лише погіршує її стан.

Разом із цим отримані кошти вповноважені банки все частіше спрямовували не тільки і не стільки на підтримку належного рівня регулятивного капіталу, як на підвищення власної прибутковості. Зокрема, найпростішим у період нестабільності шляхом до цього є операції з купівлі-продажу іноземної валюти один в одного та населенню (рис. 2).

Рис. 2. Обсяги операцій із купівлі-продажу іноземної валюти на міжбанківському та внутрішньому валютних ринках України в 2005–2015 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [8]

На рис. 2 видно, що впродовж усього аналізованого періоду обсяги безготівкових операцій із купівлі-продажу іноземної валюти були значно більшими за обсяги операцій із готівкою. Якщо ж поглянути на динаміку перших, то за 2005–2013 рр. обсяг безготівкових операцій збільшився більше ніж на 500 млрд. дол. США (тобто в шість разів), однак уже наступного 2014 р. скоротився вдвічі, а до кінця 2015 р. – ще на 50% і становив лише 135 млрд. дол., що можна порівняти з показником 2007 р.

Поряд із цим сальдо операцій із купівлі-продажу іноземної валюти населенню до 2015 р. було від'ємним, тобто банки продавали населенню більше іноземної валюти, ніж купували, а найбільшим цей розрив був у 2011 р. – громадяни купили майже на 14 млрд. дол. США більше, ніж продали банкам. І тільки в 2015 р. банки стали викуповувати в населення іноземної валюти на 1,5 млрд. дол. більше, ніж продавати, однак розміри цих операцій не йдуть у жодне порівняння з обсягами 2007–2011 рр.

Така тенденція, з одного боку, свідчить про всезростаючу потребу уповноважених банків в іноземній валюті для погашення власних зобов'язань перед закордонними кредиторами та материнськими банками, а з іншого боку – про практично повну зневіру (як банків, так і населення) у стабільності гривні та прагнення сформувати приватні валютні резерви. У цьому контексті реалізацію валютного регулювання навряд чи можна назвати успішною, зважаючи на його основну мету (про яку йшлося вище) – підтримку купівельної спроможності національної валюти.

Висновки. Вищевикладене дає змогу зробити невтішний висновок про те, що практично впродовж останнього десятиріччя (тобто з 2008 р. і дотепер) вплив уповноважених банків на реалізацію НБУ валютного регулювання є здебільшого негативним. Прояви цього спостерігаються нами як в експансіоністських прагненнях банків на валютному ринку, так і в недалекоглядності окремих рішень регулятора стосовно зовнішніх запозичень.

Таблиця 3

Основні показники діяльності банків України в 2005–2015 рр. (станом на кінець року), млрд. грн.

Роки	Доходи	Витрати	Фін. рез.	Активи	Регул. капітал	Простр. заборг.	Резерви	Позички рефін.
2005	н/д	н/д	2,1	197,0	н/д	н/д	н/д	0,9
2006	н/д	н/д	4,0	317,0	н/д	н/д	н/д	1,6
2007	68,2	61,6	6,6	599,4	72,3	6,3	20,2	1,9
2008	122,6	115,3	7,3	926,1	123,1	18,2	48,4	61,1
2009	143,0	181,4	-38,5	880,3	135,8	70,3	122,4	87,5
2010	136,8	149,9	-13,0	942,1	160,9	84,6	148,8	74,9
2011	142,8	150,5	-7,7	1054,3	178,5	79,2	157,9	74,6
2012	150,4	145,6	4,9	1127,2	178,9	72,6	141,3	79,0
2013	168,9	167,5	1,4	1278,1	205,0	70,2	131,3	80,2
2014	210,2	263,2	-53,0	1316,9	188,9	135,9	204,9	113,4
2015	199,2	265,8	-66,6	1254,4	131,0	213,3	321,3	105,8

Джерело: складено автором за даними [6; 7]

Список літератури:

1. Дзюблук О.В. Валютна політика : [підручник] / О.В. Дзюблук. – К. : Знання, 2007. – 422 с.
2. Шелудько С.А. «Валютна пастка» для економіки України та пошук шляхів її уникнення / С.А. Шелудько // Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки : мат. Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Одеса, 15–16 квітня 2016 р.). – Одеса : ОНЕУ, 2016. – С. 186–192.
3. Шелудько С.А. Облікова ставка центрального банку як інструмент валютного регулювання / С.А. Шелудько // Регіональна економіка та управління. – 2015. – № 4(07). – Ч. 2. – С. 118–122.
4. Фінансові ринки / Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2.
5. Рябініна Л.М. Грошово-кредитне регулювання економіки, його методи, інструменти та механізми / Л.М. Рябініна // Потенціал економічного розвитку в контексті європейської інтеграції : збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук / Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ : Гельветика, 2013. – С. 130–140.
6. Грошово-кредитна та фінансова статистика / Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
7. Аналітика / Асоціація українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=2005&Itemid=112.
8. Показники валютного ринку / Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080.

УДК 336:368

Юхименко В.М., аспірант*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНКИ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Юхименко В.М. Витоки європейського підходу до оцінки платоспроможності страхових організацій. У статті узагальнено ретроспективний погляд на походження та розвиток європейської системи платоспроможності страхових організацій. Проаналізовано директиви ЄС, які поклали початок запровадження системи платоспроможності страховиків. Представлено результати досліджень, на основі яких розраховано оптимальний розмір маржі платоспроможності страхових організацій на території ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, платоспроможність, страхова організація, страховий ринок, регулювання страхової діяльності.

Юхименко В.Н. Истоки европейского подхода к оценке платежеспособности страховых организаций. В статье обобщен ретроспективный взгляд на происхождение и развитие европейской системы платежеспособности страховых организаций. Проанализированы директивы ЕС, которые положили начало внедрению системы платежеспособности страховщиков. Представлены результаты исследований, на основе которых рассчитан оптимальный размер маржи платежеспособности страховых организаций на территории ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, платежеспособность, страховая организация, страховой рынок, регулирование страховой деятельности.

Yukhumenko V.M. The origins of European approach to solvency of insurance organizations. The paper summarizes a retrospective view of foundation and development of the European solvency system of insurance organizations. The study analyzes the primary EU Directives, which launched the solvency system of insurers. This paper illustrates the research results on which optimal level of the solvency margin of insurance organizations in the EU was calculated.

Keywords: European Union, solvency, insurance organization; insurance market; regulation of insurance.

Постановка проблеми. Страхові організації є основоположним складником усієї страхової системи. Саме на рівні неї здійснюються страхові відносини, висуваються вимоги регулюючих органів тощо. Фінансовий стан окремо взятого страховика

має безпосередній вплив на стабільність та надійність страхового ринку в цілому, тому забезпечення стійкості страхового ринку і захист інтересів споживачів є першочерговим завданням регуляторного органу будь-якої країни.